

O‘ZBEKISTON TIJORAT BANKLARIDA KOMPLAENS NAZORATINI TAHLIL QILISHDAGI XUSUSIYATLAR

Toshkent Davlat iqtisodiyot universitet Mustaqil izlanuvchisi
Tashpulatov Sherzod Abduxamidovich

Annotatsiya: Mazkur maqolada O‘zbekiston tijorat banklarida komplaens nazoratini tahlil qilish jarayonidagi asosiy xususiyatlar yoritiladi. Xususan, bank faoliyatida risklarni baholash, shubhali operatsiyalarni aniqlash va nazorat samaradorligini oshirish kabi jarayonlar tahlil qilinadi. Shuningdek, mavjud muammolar va ularning yechimlari bo‘yicha takliflar beriladi.

Kalit so‘zlar: Komplaens nazorat, tahlil jarayoni, risklarni boshqarish, ichki nazorat, shubhali operatsiyalar, bank tizimi, samaradorlik, xalqaro standartlar.

KIRISH

Mamlakatimizda so‘nggi yillarda bank-moliya tizimini modernizatsiya qilish jarayonida komplaens nazorati muhim boshqaruv vositasi sifatida shakllanib bormoqda. Komplaens tizimi orqali bank faoliyatining qonunchilikka muvofiqligi, ichki me‘yoriy hujjatlarga rioya etilishi va xalqaro moliyaviy standartlarga moslashuvi ta‘minlanadi. Komplaens nazoratini samarali tashkil qilishning eng muhim bosqichi bu – tahlil jarayonidir. Tahlil yordamida bankdagi ichki jarayonlar, risklar, mijozlar operatsiyalari hamda xodimlarning faoliyati chuqur o‘rganiladi. Bu esa nafaqat huquqbuzarliklarning oldini olish, balki bankning obro‘cini saqlash, mijozlar ishonchini mustahkamlash va xalqaro maydonda barqaror faoliyat yuritish imkonini beradi.

Mavzuning dolzarbligi shundan iboratki, bugungi globallashuv davrida xalqaro moliyaviy operatsiyalar hajmining ortishi, raqamli texnologiyalar joriy etilishi, shuningdek, korrupsiya va “pul yuvish” xavflarining kuchayishi fonida komplaens nazoratini tahlil qilish jarayonida zamonaviy yondashuvlarni qo‘llash O‘zbekiston banklari uchun strategik ahamiyatga ega.

Risklarni baholash va boshqarish xususiyatlari. Komplaens nazoratini tahlil qilishda eng avvalo risklarni aniqlash va baholash muhimdir. Tijorat banklari mijozlar faoliyati, ularning moliyaviy manbalari va operatsiyalarini doimiy ravishda monitoring qilishi kerak. Risklarni tahlil qilishda:

- mijozning faoliyat sohasi va daromad manbalarini baholash;
- shubhali tranzaksiyalarni aniqlash;
- xalqaro sanksiyalar ro‘yxati bilan solishtirish;

-yuqori xavfli mijozlar uchun alohida nazorat mexanizmlarini joriy etish kabi jarayonlar amalga oshiriladi.

Amaldagi tajriba shuni ko'rsatadiki, risklarni tahlil qilish mexanizmi komplaens nazoratining samaradorligini belgilovchi asosiy mezonlardan biridir.

Shubhali operatsiyalarni aniqlash va monitoring. Komplaens nazoratining yana bir muhim xususiyati – bu shubhali moliyaviy operatsiyalarni aniqlashdir. Tahlil jarayonida quyidagilar e'tiborga olinadi:

- operatsiyalar hajmi va chastotasining mijoz daromadlariga mutanosibligi;
- naqd pul aylanishining ortishi;
- turli mamlakatlarga pul o'tkazmalarining ko'pligi;
- hujjatlar orqali asoslanmagan tranzaksiyalar.

Bank tizimida shubhali operatsiyalarni o'z vaqtida aniqlash nafaqat qonunchilikni buzilishining oldini oladi, balki xalqaro moliya tashkilotlari bilan hamkorlikda ishonchni mustahkamlaydi.

Nazorat samaradorligini baholash. Komplaens nazoratini tahlil qilishning uchinchi xususiyati – samaradorlikni baholashdir. Bu jarayonda:

1. Komplaens bo'limi faoliyati va uning bank boshqaruvidagi o'rni;
2. Xodimlarning malakasi va o'qitilish darajasi;
3. Texnologik infratuzilma (maxsus dasturlar, monitoring tizimlari);
4. Xalqaro standartlarga moslik darajasi tahlil qilinadi.

Ayrim banklarda bu boradagi muammolar shundan iboratki, komplaens bo‘limi faqat formal nazoratni amalga oshiradi, samaradorlik esa yetarli darajada bo‘lmaydi. Shu bois bank tizimida komplaens tahlilini yanada chuqurlashtirish zarur.

O‘zbekiston tijorat banklarida komplaens nazoratini tahlil qilish jarayoni bank tizimining barqaror faoliyatini ta’minlashda muhim o‘rin tutadi. Tahlil jarayonidagi uchta asosiy xususiyat – risklarni baholash, shubhali operatsiyalarni aniqlash va nazorat samaradorligini baholash – komplaens tizimining samarali ishlashiga zamin yaratadi. Kelgusida bu jarayonlarni takomillashtirish uchun quyidagilarni amalga oshirish maqsadga muvofiq:

1. Komplaens xodimlari uchun xalqaro tajribaga asoslangan malaka oshirish dasturlarini yo‘lga qo‘yish.
2. Zamonaviy axborot texnologiyalarini keng joriy etib, avtomatlashtirilgan monitoring tizimlarini yaratish.
3. Risklarni tahlil qilish metodologiyasini xalqaro amaliyot asosida muntazam ravishda yangilab borish.
4. Nazorat samaradorligini oshirish uchun bank rahbariyati va komplaens bo‘limlari o‘rtasida hamkorlikni kuchaytirish.

Xulosa qilib aytganda, komplaens nazoratini chuqur tahlil qilish O‘zbekiston tijorat banklarining xalqaro moliya tizimidagi o‘rnini mustahkamlash va ularning ishonchliligini oshirishning eng muhim omillaridan biridir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O‘zbekiston Respublikasi “Banklar va bank faoliyati to‘g‘risida”gi Qonuni.
2. O‘zbekiston Respublikasi “Pul yuvishga va terrorizmni moliyalashtirishga qarshi kurashish to‘g‘risida”gi Qonuni.
3. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki qaror va ko‘rsatmalari.
4. FATF va Bazil qo‘mitasi tavsiyalari.
5. Xolboev A. “Bank tizimida komplaens nazorati va uning tahlili” – Toshkent, 2023.
6. Internet manbalari: www.lex.uz, www.cbu.uz.